

Asia: VN/31917/2023

Lausuntopyyntö rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta

1. Yleinen kanta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen

Mikä on yleinen kantanne siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin pääsääntöisesti?

Erittäin kielteinen

Voitte perustella kantanne edelliseen kysymykseen.

Sovittelun suhteesta rikosprosessiin

Lähisuhdeväkivalta on Suomessa laajamittainen ja vakava ongelma, jonka torjunta edellyttää yhteiskunnalta aktiivisia toimenpiteitä sekä käytössä olevien menetelmien jatkuvaa tarkastelua. Tavoitteina tulee olla rikosten ennalta estäminen sekä uhrin aseman parantaminen. Näitä tavoitteita lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen ei edistä. Sen sijaan hallituksen esityksen mukainen lainmuutos heikentäisi rikoksen uhrin asemaa.

Esityksen taustalla tuntuisi vaikuttavan erinäisiä väärinkäsityksiä sovittelusta ja rikosprosessista sekä näissä menettelyissä käsiteltävistä asioista. Ensimmäinen väärinkäsitys on se, että sovittelu merkitsisi jotenkin sallivaa tai suvaitsevaa suhtautumista rikokseen, ja sovittelu olisi yksinomaan rikoksentehtäjän etu.

Sovittelu on molemmille asianosaisille tarjolla oleva palvelu, joka palvelee myös – ja ennen muuta – rikoksen uhrin etuja. Sovittelussa epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat. Hän joutuu kohtaamaan tekonsa ja kantamaan siitä vastuuta. Samoin rikoksen uhri saa turvallisessa ympäristössä kertoa kokemastaan rikoksesta. Sovittelu edellyttääkin, että sen voidaan arvioida olevan uhrin edun mukaista. Se, että rikoksen uhrin tahtoa kunnioitetaan ja asiaa hänen halustaan käsitellään hänen etunsa mukaisessa menettelyssä, ei ole rikoksen vähättelyä.

Toinen keskeinen väärinkäsitys on, että sovittelun ja rikosvastuun toteutumisen välillä olisi ristiriita. Kuten esityksestä käy ilmi, rikosasian sovittelu ei estä rikosvastuun toteutumista. Sovittelu ja rikosprosessi ovat toisiaan täydentäviä, eivät korvaavia, menettelyjä. Lähisuhdeväkivalta-asiat ovat miltei poikkeuksetta virallisen syytteen alaisia rikoksia, jolloin syytteen nostaminen ei lähtökohtaisesti riipu asianomistajan tahtotilasta.

Kuitenkin asianomistajan tahtotilalla on merkitystä myös rikosprosessin kannalta. Sovinto tai asianomistajan vakaa tahtotila voivat vaikuttaa siihen, että esitutkinta voidaan rajoittaa, tai asiassa voidaan tehdä syyttämättäjättämispäätös. Huomionarvoista on, että asianomistajan vakaa tahtotila tai sovinto esitutkinnan rajoittamisen tai syyttämättäjättämisen perusteina eivät ole sidoksissa laissa tarkoitettuun rikosasioiden sovitteluun. Sovintoon voidaan päätyä muutoinkin kuin varsinaisessa sovittelussa. Samoin asianomistaja voi vastustaa rikosprosessia riippumatta siitä onko asiaa käsitelty sovittelussa. On selvää, että näille seikoille annetaan rikosprosessissa merkitystä myös silloin, kun taustalla ei ole sovittelulaissa tarkoitettua sovittelua.

Jos rikosvastuun toteutumisessa lähisuhdeväkivaltatapauksissa on puutteita, tulee syytä etsiä muualta kuin rikosasioiden sovittelusta. Sovittelusta luopuminen ei johda rikosvastuun tehokkaampaan toteutumiseen.

Kolmas väärinkäsitys on rikosprosessiin kohdistuvat epärealistiset odotukset. Rikosprosessi kestää hyvin pitkään, kuten hallituksen esityksestä ilmenee. Sen lopputulos ei suinkaan aina ole tekijälle koitua rangaistus. Riippumatta sovittelusta asian käsittely voi eri syistä hyvin päättyä esitutkinnan rajoittamiseen, syyttämättäjättämispäätökseen tai syytteen hylkävään tuomioon. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa rikoksen toteen näyttäminen on usein haastavaa silloin, kun asianomistaja suhtautuu prosessiin vastahakoisesti. Näyttö perustuu tyypillisesti suurelta osin asianomistajan kertomukseen, ja asianomistajalla on lähtökohtaisesti oikeus kieltäytyä todistamasta. Kyseenalaista on, edistääkö rikosprosessi vastentahtoisen asianomistajan etua ja hyvinvointia. Yhtä kyseenalaista on, estääkö se samanlaisia rikoksia vastaisuudessa.

Silloin, kun rikosprosessin lopputuloksena on syyksilukeva tuomio, on seuraamuksena tavallisesti sakkorangaistus, joka usein koituu perheen yhteisen talouden vahingoksi. Sellaiset lähisuhdeväkivaltatapaukset, joissa vankeusrangaistus on mahdollinen, eivät käytännössä mahdollisesta sovittelusta riippumatta tule esitutkinnassa rajoitetuksi tai johda syyttämättäjättämispäätökseen, vaan tällaiset asiat tulevat käsitteilyiksi oikeudenkäynnissä jo nykytilassa.

Rikosprosessin mahdollisuudet vaikuttaa lähisuhdeväkivaltaan ovat rajalliset. Niitä tulee edelleen kehittää. Samaan aikaan rikosasioiden sovittelu on varsin hyödyllinen täydentävä menettely, jolla voidaan parantaa rikoksen uhrin asemaa sekä osaltaan ennalta ehkäistä lähisuhdeväkivaltaa.

Asianomistajan alisteisesta asemasta

On totta, että lähisuhdeväkivallan osapuolten välillä vallitsee usein valta-asetelma, joka asettaa haasteen sekä yksittäisten tapausten, että yhteiskunnallisen ilmiön käsittelylle. Tämä itsessään ei tarkoita sitä, etteikö lähisuhdeväkivallan uhri voisi aidosti vapaasta tahdostaan haluta käsitellä asiaa sovittelussa ja hyötyä siitä.

Lähisuhdeväkivaltatapausten kirjo on laaja. Määritelmän alle kuuluu hyvin erilaisia tekoja ja niiden taustalla on hyvin monenlaisia ihmissuhteita. Lähisuhdeväkivallan torjunnassa keskeisessä asemassa tulee olla asianosaisten kokonaistilanteen selvittäminen viranomaisyhteistyössä ja kolmannen sektorin toimijoiden tuella, ja tämän selvitystyön tuloksena valita oikea menettelytapa, joka parhaiten tukee uhria ja estää rikoksen uusimista. Tätä työtä sovittelu osaltaan edistää kasvattamalla luottamusta viranomaiskoneistoon ja tarjoamalla rikoksen uhrille tietoa rikosprosessista sekä käytössä olevista palveluista.

Rikosasioiden sovittelu ei ole täydellistä, kuten ei ole mikään mukaan menettely. Sen kehittämiseen on käytetty runsaasti voimavaroja, mikä on johtanut myös tuloksiin. Asianomistajan aito tahtotila voidaan nykytilassa selvittää suhteellisen luotettavasti. Uhrin suostumuksen vapaaehtoisuutta seurataan myös menettelyn aikana. Uskallan sanoa, että tilanteet, joissa sovittelu viedään kokonaisuudessaan läpi vastoin asianomistajan tahtoa, ovat poikkeuksellisia.

Edelleen on kuitenkin huomioitava, että rikoksen uhrin alisteinen asema muodostaa sovitellun suhteen riskin. Rikoksen sovittelu tilanteessa, jossa uhri kokee olevansa painostettu sovitteluun, ei edistä uhrin oikeuksia. Tällaisten tilanteiden estämiseen on tarpeen kiinnittää huomiota.

Ratkaisu tämän riskin hallitsemiseksi ei kuitenkaan ole sovittelun kategorinen kieltäminen. On eriskummallinen ja holhoava lähtökohta olettaa, että rikoksen uhrilla ei voi olla omaa tahtoa tai kykyä ilmaista sitä. Tällä tavoin rajoitetaan rikoksen uhrin itsemääräämisoikeutta sekä riistetään häneltä toimijuus omassa asiassa samoin kuin oikeus hänelle itselleen hyödylliseen palveluun, johon muilla rikoksen uhreilla on oikeus. Valtaosassa soviteltuja tapauksia, myös lähisuhdeväkivaltatapauksia, sovittelu perustuu kuitenkin asianosaisten aitoon tahtotilaan.

Sovittelua lähisuhdeväkivaltatapauksissa tulee kehittää edelleen, ja asianosaisten kokonaistilanteen selvittämiseen panostaa. Tutkimustiedonkin valossa sovittelumenettely on hyödyllinen ja uhria palveleva menettely, johon sovitteluun osallistuneet ovat pääsääntöisesti hyvin tyytyväisiä. Jos se kielletään kokonaan joidenkin harvalukuisten kielteisten kokemusten perusteella, menee lapsi pesuveden mukana.

2. Vaikutukset

Voitte kertoa kantanne esityksen vaikutusten arvioinnista. Onko esityksellä joitain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole kuvattu?

Sovittelun kieltäminen lähisuhdeväkivaltatapauksissa saattaa johtaa siihen, että asianomistajan kynnys ilmoittaa rikoksen uhriksi tulemisesta nousee, mikä edelleen johtaa piilorikollisuuden kasvuun. Tieto siitä, että asianomistajan mahdollisuuksia vaikuttaa oman asiansa käsittelyyn on rajoitettu, ja yksi asianomistajan tueksi tarkoitettu palvelumuoto ei ole heidän käytettävissään, voi hyvinkin vaikuttaa siten, että rikoksen uhrit eivät halua tuoda lähisuhdeväkivaltatapauksia viranomaisten tietoon.

Hallituksen esitysluonnoksen vaikutusten arvioinnissa on esitetty väite, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumisella voidaan ehkäistä uudelleen uhriutumista, jota sovittelusta voi aiheutua silloin, jos uhri ja epäilty eivät ole keskenään riittävän yhdenvertaisessa asemassa. Väite jää perustelematta. Ei ole syytä olettaa, että sovittelu aiheuttaisi uudelleen uhriutumista. Vaikka lähisuhdeväkivalta usein on toistuvaa, on perusteetonta olettaa että rikoksen uusiutuminen olisi seurausta mahdollisesta sovittelusta.

3. Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Voitte kommentoida henkilösuhteita, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Esityksen tavoitteena vaikuttaisi olevan puuttua lähinnä parisuhteissa tapahtuvan väkivallan sovitteluun. Tässä mielessä lähisuhdeväkivallan sovittelun kategorinen kieltäminen vaikuttaa huonosti perustellulta. Sovittelun kieltäminen etenkin niissä tilanteissa, joissa epäilty tekijä ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa (lähinnä alle 15-vuotiaat), vaikuttaa erityisen haitalliselta rajoitukselta.

4. Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Voitte kommentoida rikoksia, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Edellä kuvatuin perustein sovittelun kieltäminen rikosnimikkeiden perusteella asianosaisten ollessa lähisuhteessa ei ole perusteltua. Viranomaisten ja sovittelutoimistojen kyky erottaa sovitteluun soveltumattomat ja soveltuvat tapaukset on korkealla tasolla. Lailla ei tule rajoittaa uhrin oikeutta päästä sovitteluun.

5. Lakiehdotuksen 3 a § (muuta)

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksen 3 a §:stä?

-

6. Muuta

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksesta?

-

Käkelä Kai
Länsi-Uudenmaan poliisilaitos - Rikostorjuntasektori